

УДК 343.98

О.А. Борідько, кандидат юридичних наук,
заступник начальника відділу Науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру при
УМВС України в Херсонській області

Е.І. Оржинська, здобувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії внутрішніх
справ, завідувач юридичного сектору Державної
екологічної інспекції в Херсонській області

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Розглянуто визначення нетрадиційних методів криміналістики та перспективи їх подальшого дослідження.

Ключові слова: дослідження, криміналістика, метод, методологія, нетрадиційні методи, перспективи, прийоми.

Рассмотрены определения нетрадиционных методов криминалистики и перспективы их дальнейшего исследования.

The notion of the non-traditional criminalistic methods and the prospects of their future investigation were considered.

Сучасний період розвитку криміналістики характеризується інтенсивною розробкою її методологічних засад. Завдяки цьому суттєво змінилася традиційна оцінка основних елементів криміналістичної науки і трактування її предмета. Саме від методологічних засад залежить вирішення проблеми прогнозування тенденцій розвитку науки криміналістики, її руху до нових методологічних парадигм, а отже, дослідження методології науки криміналістики, її предмета і сфери застосування наукового потенціалу є сьогодні найважливішим завданням.

Одним з наукових потенціалів криміналістики є дослідження нетрадиційних методів.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних проблем нетрадиційних методів криміналістики внесли вчені-криміналісти України та інших держав. Проблемні питання розглядали у своїх дослідженнях такі знані науковці, як Т.В. Авер'янова, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, В.С. Кузьмічов, Є.І. Макаренко, Р.О. Росинська, В.М. Стратонов, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько, М.П. Яблоков та інші.

Водночас слід зазначити, що теорія криміналістики не містить детальних наукових розробок щодо нетрадиційних методів, а у практичній слідчій та експертній діяльності їх застосовують вкрай рідко. У зв'язку з цим теорія нетрадиційних методів потребує формування та вдосконалення.

Отже, метою цього дослідження є узагальнення та аналіз існуючих наукових розробок щодо визначення і перспектив подальшого розвитку теорії нетрадиційних методів криміналістики.

Нетрадиційні методи науки криміналістики становлять інтерес не лише тому, що навколо них полемізують вчені щодо можливості більш активного їх застосування у практичній (слідчій та експертній) діяльності, етики їх застосування, достовірних даних, отриманих у разі їх застосування, а й тому, що це новий, альтернативний напрям розвитку методології науки криміналістики.

На думку Є.І. Макаренка, нетрадиційні методи — це «такі знання та методи, які ще не здобули достатнього визнання і поширення, їх не можна віднести до загальнонаукових у науці, усталених і впроваджуваних у практику. Тому нетрадиційні криміналістичні знання і методи можна визначити як такі, що не здобули достатнього визнання в теорії криміналістики та впровадження в практику і які криміналістика пристосовує й використовує у своїх цілях для розкриття та розслідування злочинів... Якщо в основі наукових криміналістичних знань лежать філософські, то в основі нетрадиційних — звичайні, донаукові практичні знання. Це спеціалізовані форми людської практики пізнання світу, досвід, який має вплив на науку, а також інші форми знання» [1, с. 247, 248].

В.В. Мальцев переконує, що «нетрадиційні методи дослідження в криміналістиці — це прийоми та способи, які застосовують лише для вирішення одиначних слідчих ситуацій з метою розслідування злочину, за умови, що цей прийом, метод досі не прийнятий практикою як робочий, постійний» [2, с. 88].

М.М. Китаєв стверджує, що «...нетрадиційні методи розслідування — це науково обґрунтовані та допустимі методи (прийоми), які не отримали широкого розповсюдження, здебільшого вимагаючи великих витрат часу та високої кваліфікації слідчого. Деякі із цих методів доцільно використовувати у межах конкретної кримінальної справи» [3, с. 48]. Дослідник навіть зазначив, що, на його думку, «...до нетрадиційних методів дослідження та розкриття злочинів повною мірою можливе застосування вимог, які застосовують до тактичних прийомів» [3, с. 48]. Критеріями їх застосування повинні бути законність, моральність, допустимість і вибірковість застосування.

Отже, наведені визначення різних учених надають доволі різнобічну характеристику нетрадиційним методам у криміналістиці.

Доречно навести також думки опонентів нетрадиційних методів криміналістики, які виступають з критикою щодо їх застосування.

Так, А.М. Ларін у навчальному посібнику «Криміналістика та паракриміналістика» паракриміналістикою називає сукупність прийомів розкриття злочину, які ще не отримали достовірного природничого, правового та етичного обґрунтування, але вже рекомендовані як ефективні новітні технології та впроваджуються у практичну діяльність. При цьому він визнає необхідність впровадження нових наукових відкриттів у практичну діяльність, але допускає категоричність у своїх оцінках «нетрадиційних» способів розкриття злочинів [4, с. 26].

Х. Гросс і Ф. Гьордс у підручнику з криміналістики зазначали: «Виявляючи максимальну обережність, у деяких випадках не можна зовсім виключити того, що висловлення чи пророкування ясновидців точні... що це недостатньо надійні для потреб криміналістики пізнавальні засоби» [5, с. 113].

Водночас на підтримку нетрадиційних методів криміналістики виступила О.Р. Росинська, яка нагадала, що початок використання практично будь-якого нового, нетрадиційного методу в криміналістиці та судовій експертизі, як правило, викликає сумніви щодо його наукового обґрунтування, і противники будують свої заперечення на явних помилках його використання. Проте у міру заглиблення та інтеграції знань у сферу розкриття та розслідування злочинів ці засоби і методи перетворюються, розробляються нові «власно криміналістичні» методики застосування, вивчаються їх можливості у сфері доказування. З плином часу вони перестають називатися нетрадиційними та стають невід'ємною частиною криміналістики. Наприклад, за останні тридцять років з нетрадиційних у власно криміналістичні перейшли такі методи, як дослідження речовин і матеріалів, криміналістична фоноскопія [6, с. 107].

Цілком погоджуючись із твердженням О.Р. Росинської, доцільно навести цитату зі статті М.М. Китаєва: «Вивчення літературних джерел із узятих галузей науки свідчить, що термін «нетрадиційний» вживається як синонім визначень «новий, незвичайний, альтернативний» [6, с. 108].

Слід звернути увагу на те, що спектр нетрадиційних методів криміналістики поширюється, і на сьогодні до нетрадиційних методів (таких як гіпноз, навіювання) додають і нетрадиційні методи природничих наук, які використовують під час розслідування злочинів: фоноскопію (вид досліджень, заснованих на фізіологічних особливостях органів мовного апарату людини, які вивчають групу слідів звуку), голографію (метод отримання інформації полів світла або невидимих коливань, а також перетворення інформації про об'єкти на хвильові поля), детектор брехні (метод інструментальної діагностики емоційної напруги людини), кинесику (напрям наукових досліджень з окреслення можливості отримання невербальної інформації про людину на підставі зразків поведінки при невербальному зв'язку, який відбувається без слів у процесі спілкування з нею) тощо [1, с. 248—250].

Ґрунтуючись на твердженнях, висловлених різними вченими, і виходячи з результатів висновків власних досліджень, Є.В. Смахтін зазначив, що наукова методологія не може бути обмеженою лише раціональними складовими на рівні свідомості [7, с. 97]. Він зазначає: «Будь-яке наукове дослідження не обходиться без таких важко пояснювальних процесів, що проходять на рівні підсвідомості, як інтуїція та осяяння. Інтуїція — це метод пізнання дійсності на рівні підсвідомості» [7, с. 98]. Така думка щодо недопустимості недооцінки інтуїції та осяяння є доволі слушною. Причому інтуїцію можна віднести до емпіричних методів пізнання, можливого «інструменту» боротьби зі злочинністю. Класичним прикладом осяяння є періодична таблиця хімічних елементів Д.І. Менделєєва. А от обґрунтування істинності нових законів хімії та перевірка достовірності цих наукових результатів були виконані вже за допомогою «класичних» методів науки. Проте, незважаючи на одностайне визнання цих методів, їх дослідження залишаються не систематизованими та перебувають на початковій стадії.

Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що методи, які сьогодні є нетрадиційними, у майбутньому за умови подальшого їх наукового дослідження можуть стати «новими», «альтернативними» спеціальними методами криміналістики. Саме обґрунтовані дослідження тих чи інших нетрадиційних методів, підтверджені достовірними висновками й практичними апробаціями, призведуть до

змін у чинному кримінальному процесуальному законодавстві України, і як результат, до застосування таких методів як доказової інформації.

Список використаної літератури

1. *Макаренко Є.І.* Використання в розслідуванні злочинів нетрадиційних методів і знань природознавчих наук / Є.І. Макаренко, Г.В. Лиховицька // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2007. — № 2 (33). — С. 246—255.
2. *Мальцев В.В.* К вопросу о понятии нетрадиционных методов исследования в криминалистике / В.В. Мальцев // Дальневосточные криминальные чтения. — 1999. — Вып. 4. — С. 86—91.
3. *Китаев Н.Н.* Нетрадиционные методы раскрытия и расследования преступлений / Н.Н. Китаев // Вестник криминалистики. — 2007. — № 4 (24). — С. 41—48.
4. *Ларин А.М.* Криминалистика и паракриминалистика / А.М. Ларин. — М., 1996. — 192 с.
5. *Gross H.* Handbuch der Kriminalistik / H. Gross, F. Geerds. — Berlin, 1979. — В 1.1. — 778 S.m.
6. *Криминалистика : ученик для вузов* / [под ред. А.Ф. Волынского]. — М. : Закон и право, ЮНИТИ — ДАНА, 1999. — 615 с.
7. *Смахтин Е.В.* Криминалистика: соотношение с уголовным и уголовно-процессуальным правом : монография / Е.В. Смахтин ; под ред. А.С. Подшибякина. — М. : Юрлитинформ, 2009. — 232 с.